12. Пасічник І.Д. Герасим Смотрицький (р.н.невід. - 1594 або 1597) // Острозькі просвітники XVI-XX ст.. - Острог: Університет «Острозька академія»,2000. - С.44-55.
13. Паславський І.В. З історії розвитку філософських ідей на Україні в кінці XVI - першій третині XVII ст.. - Київ: Наукова думка, 1994. -127с.
14. Роль Острозького культурно-освітнього центру в становленні і розвитку реформаційних та гуманістичних ідей. Історія філософії на Україні в 3 томах (гол.ред. Нічик В.М.) - Київ: Наукова думка, 1987. - Т.1.-398С.-С.206.
15. Социн (Фауст) Энциклопедический словарь (гл. ред Андреевский И.Е.).- С-Петербург: Эфрон И.А., Лейпциг: Брокгауз Ф.А.,1900. Т. II. - С. 19-21.
16. Тананаєва Л.И. Сарматський портрет. - М.: Наука, 1979. - 303 с. - С.37.
17. Українська література XIV-XVI ст.. Бібліотека української літератури. К. 1988. - С.208.
18. Халецький О.В.,Халецька Я.В.»І апостоли могли помилятись» // Зоря комунізму (Острог).-1984. №13. -С.4.
19. Чижевський Д. Полемічна література. // Енциклопедія українознавства. - Київ:Інститут Української археографії та джерелознавства ім.. М.С. Грушевського НАН України, 1995. Репринтне відтворення видання 1945 р. -800с.
20. Яковенко М.Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XV-XVII ст.. - Київ: Критика, 2002. - 415 с. - С.258.

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена одному з найменш досліджених творів полемічної літератури останньої чверті XVI ст. «Предсловію к благовЪрному и православному всякого чина, возраста же и сана читателеви» Г.Д.Смотрицького, надрукованому в Острозькій Біблії 1581 р. Визначається місце цього твору в ідеологічній боротьбі того часу. Особлива увага приділяється полеміці Г.Д. Смотрицького з антитринітаріями відносно догмату єдиносущності Святої Трійці.

RESUME

The article is devoted to one of the least investigated works of polemic literature in the last quarter of the XVI century by G.D.Smotritsky published as an introduction to Ostroh Bible 1581. The place of this work in the religious and ideological struggle at that time in Ukraine is determined.A special attention to the polemic of G. Smotrytsky with a sect of antitrinitaries concerning the Holy Trinity is paid.

РОЛЬ ЖІНОК ВОЛИНІ В РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ КРАЮ У XVI-XVII СТ.

Боровік Н.В.,
студентка IV курсу історико-філологічного
факультету гр. Л-9 (науковий керівник -
доцент Костянко О.П.)

Міжнародний університет «РЕГІ» імені академіка С.Я. Дем'янчука

В українській історії жінці належала особлива роль. І річ навіть не у тім, що вона була берегинею роду. З огляду на умови і час жінка нерідко була змушена керувати чоловічими справами. Бути прикладом благородства, мужності, патріотизму. Цілий ряд уславлених імен давніх часів засвідчує особливу роль жінки - благодійниці, меценатки, просвітянки.

З середини XVI ст. давньоруські вольності для жіноцтва лишаються тільки на українських землях, так як «Московщина в той час утвердилась як сильна деспотія і одним із перших актів закріплення народу стало знищення жіночої свободи»[1] . На Україні ж ця свобода залишалася ще довгі століття. «Деякі науковці пов’язують це явища з форпостом національної державності та осередком свободи на У країні - Запорозькою Січчю»[2]. Волелюбній дух козацтва сприяв також і« відродженню традицій стародавньої жіночої вольності амазонок та позначився на вихованні не лише хлопчиків, але й дівчаток»[3].

В загальному становище жінки в XVI-XVII ст. було зумовлене і тим, що багато чоловіків знаходилось на Запоріжжі і жінка самостійно господарювала, що підкріплювало її рівноправність з чоловіком. «Українська жінка мала право виступати в суді,

чого на той час не було у жодній з країн Європи. Вона могла сама обирати нареченого, не винятком було і розривання шлюбу за ініціативи жінки.»[4] Ще одним привілеєм української жінки було здобуття нею освіти, а таким чином і залучення до освіти своїх дітей. « Численні документи свідчать, що українське жіноцтво було поспіль письменне. В середовищі української аристократії жінки брали участь в підписанні найважливіших державних угод.»[5]

Діяльність української жінки - меценатки була зумовлена, насамперед, ситуацією з окатоличенням українського населення. Освічені жінки давали кошти на будівництво православних храмів та функціонування при церквах братських шкіл.

Щоправда історичні джерела містять зовсім мало свідчень про видатних жінок та їх внесок в розвиток культури та освіти України. У переважній більшості пам'яток та історичних документів згадуються лише імена жінок. Тому дана тема потребує подальших досліджень для збільшення відомостей про життя жінки XVI-XVII ст. Завдяки документам, що збереглися, ми знаємо, що протягом другої половини XVI ст. жінками підписано чимало контрактів про виробництво продуктів сільського господарства та промислового призначення. Зокрема,«... у 1561 році між княгинею Беатою Острозькою та князем І. Борзабагатим-Красеньким було підписано контракт на виробництво поташу»[6]. Ця угода була досить вдалою і вже через два роки вони підписали нову. Жінки з знатних родів займалися також продажем збіжжя закордон. Влацлавську митницю торгівлі озиминою утримували княгині Ганна Хвальчевська, Ганна Чарторийська, Ганна Збаразька.

Жінки з освічених верств українського суспільства були також і активними просвітительками. Так, одна з представниць роду Гойських, що володіли Гощею, Ганна Гойська «... не лише заснувала Почаївську лавру, а й передала чудотворну ікону Божої Матері, подаровану княгині грецьким митрополитом Неофітом»[7] . При монастирі діяла також друкарня. Ганна померла у 1617році і була похована на території храму в Дорогобужі, тому що в околицях Гощі іншого підходящого місця в той час не було. І Дорогобузький монастир був найближчим православним храмом, а за звичаєм того часу бояриня повинна бути похованою лише у храмі.

На початку XX ст. в Гощі жив поміщик Золотницький, виїжджаючи з містечка він подарував місцевому священику старовинний портрет Ганни Гойської і картини із зображенням чудес Почаївської ікони Божої Матері. У 1908 році один із ченців, архімандрит Віталій, вивіз ці картини в Почаїв.

Остання з представниць роду Гойських Регіна (Ірина) після смерті батька Габріеля (Гаврила) і брата склала дарчу грамоту Гощанському монастирю, котрий сама і заснувала. Грамоту датовано 5 лютого 1639 року: « Я, Ірина, на Гощі княгиня Миколаєва Соломирецька, каштельована смоленська, оголошую, ... що я, будучи дідичною (спадковою) володаркою маєтків замку в місті Гощі .. забезпечую це і записую це волелюбному в Богові отцю Гнату Оксеновичу, ігумену і ректору Гощанського монастиря, всім ченцям релігії грецької (православної) і заступниками їх, які не перебуватимуть у з'єднанні з церквою римською, в монастирі Гощанському мною заснованому в місті і передмісті Гощі, щоби тим зручніше і без усякої перешкоди аріанської і всяких єресей богослужіння віри грецької в монастирі і церкві, мною збудованих, розповсюджувались, що не маю і не буду могла з потомками моїми, а по мені з спадкоємці маєтків моїх не будуть могли жодного аріанського і єретичного набожества тамо мати і вводити та наук аріанських і єретичних розповсюджувати, але в місті Гощі міщан секти аріанської нетерпіти»[8] . Регіна Соломерецька не сприйняла нових віянь в релігії, на відміну від свого батька та брата, і до самої смерті (1645) була віддана православ'ю.

Представниці видатного роду на Волині княжни Олена та Софія Чарторийські, коло 1597 року надали фундацію Пересопницькому монастирю. Олена Чарторийська (Горностаєва) уклала для цього монастиря оригінальний статут, заснувала шпиталь для вбогих та недужих, а також школу для дітей. Княжна Софія відкрила у своєму маєткові Рахманові на Волині друкарню і сама перекладала з грецької на українську проповіді отців церкви на кожну неділю в році, взяті з Євангеліє. Саме в Пересопницькому монас-

тирі збереглось знамените Пересопницьке Євангеліє перекладене на давньоруську мову. Княжна Анастасія Юріївна Гольшанська, замужня Заславська, матеріально підтримала переклад Євангелія на давньоруську мову, сама покрила видатки на переклад і друк книжки. Анастасія Гольшанська вийшла заміж за Кузьму Івановича Заславського. У 1556 році Заславський помирає і княжна Анастасія стає ігуменою Свято - Троїцького монастиря в Заславлі (Ізяслав).

Будучи ігуменею вона благословила переклад Євангеліє на « мову нашого народу». Доказом цьому маємо пряме документальне підтвердження, яке знаходиться у післямові до Пересопницького Євангелія:« Євангелія ся писана накладом благовірної і христолюбивої княгині жінки Кузьми Івана Заславського Параскеви, іначе Анастасії Юріївни, уродженої княгині Гольшанської... частково при Пересопницькому Різдва - Богородичному монастирі, а частково в дівичому монастир Заславському ...»'

Представницею роду Гольшанських-Дубровицьких є також канонізована Уляна Гольшанська (Уліанія).« Дослідники датують смерть Уляни 1540 роком, проте канонізована вона була не відразу, а значно пізніше»[10]. У першій половині XVII ст. під час похоронного обряду на території Печерського монастиря копали могилу (біля церкви Успіня Пресвятої Богородиці) і натрапили на труну Уляни Гольшанської. Перекази свідчать, що в труні вона лежала наче жива. Її труну з мощами було перенесено в Печерську церкву, а канонізована вона була з ініціативи Петра Могили, ведіння якої йому явилось у сні. Це єдине жіноче поховання, мощі якого знаходяться в Печерській Лаврі.

Значною особистістю жіночої статі була Лисавета Гулевичівна (Гальшка). Значна частина цього роду мешкала на Волині. її дід Федір Гулевич був єпископом Луцьким. Батько - Василь Гулевич був підстаростою Володимирським. Сама вона в 20 років вийшла заміж за сина єпископа Іпатія Пацея - Христофора. Лисавета була жінкою вродливою та вченою, знала латинь, старогрецьку, старослов'янську, польську, литовську, французьку мови. Католичкою вона не стала. Після смерті чоловіка католицькі родичі намагались відібрати у неї дитину, але через деякий час вона одружується з Стефаном Лозкою, Мозирським маршалком. В домі інтелігентної та високоосвіченої жінки бували архімандрит Києво-Печерської Лаври Єлисей Плетинецький, відомий вчений і просвітитель; відомі педагоги і письменники Іов Борецький, Ісая Копинський, Лаврентій Зизаній. Добре знайома була з Петром Конашевичем-Сагайдачним. «15 жовтня 1616 року у присутності багатьох почесних свідків Гальшка Гулевичівна урочисто вписала в київські градські книги свій фундуш, дарчу, за якою її спадкова земля в Києві на Подолі переходила у власність братств « духовних і світських православних» з умовою, щоб на цій землі був збудований монастир, будинок для іноземних паломників і школа для міщанських і шляхетських дітей»[11] .

Представниця найбільш відомого роду на Україні в XVI ст. Гальшка Острозька була меценатом Острозької Академії. Заповіт Гальшки у Турові в 1579 році, через 6 років після повернення до Острога. Вона склала заповіт на Острозьку Академію, острозький шпиталь, та інші благодійні справи. Дала власні кошти на київську школу на початку XVII ст. У цьому ж заповіті є важливе свідчення доброзичливості та демократизму Гальшки, яка «все своє рухоме майно заповіла своїм слугам, простим людям, що її оточували. А все інше майно доручила своєму дядькові Василю-Костянтину Острозькому»[12] У цьому ж заповіті вона просить поховати її в Острозькій церкві, або в римському костьолі.

Народження міста Рівного також пов'язують з іменем жінки - Марії Несвізької. Вона стала власницею села Рівного в 1461 році і з того часу робила все можливе для того щоб перетворити його в місто. «Саме при її допомозі в 1493 році Рівному було надано Магдебурзьке право, відтоді. Рівне офіційно іменується містом» [13]. Герб нашого міста нагадує про фундаторку міста: адже перші оборонні укріплення були зведені при ній. Марія навіки стала доброю берегинею нашого міста.

Отож, можна сказати, що на території Волині в XVI - XVII ст. жили жінки які власноруч вписали свої імена в історію не лише Волині, а й України.

В той час як їхні чоловіки творили історію силою, вона займались просвітницькою та гуманістичною діяльністю. Нажаль, в історії збереглось дуже мало відомостей про цих

жінок. І, напевно, це пов'язано х тим, що велика увага приділяється війнам на території певної держави, регіону, чи, наприклад, якимось дипломатичним угодам, стосункам з іншими країнами, повстанням та іншим схожим подіям. Та, хочеться нагадати, що історію творять не лише криваві війни, чи державницькі зради, але інші події, можливо, діаметрально протилежні даним, та комусь не цікаві, але і вони є певною ланкою історії.

І хто знає коли було б перекладено Євангеліє на давньоруську мову, якби не фінансування жінки. Або, що було б з землями Гальшки Острозької, якби вона не подарувала їх князю Острозькому. Нащастя, це колись було зроблено і ми усе це маємо, маємо історію його створення, яку потрібно знати і цінувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко А. Запорожці. Козацька наречена.-К.,1993. - С. 214 - 232.
2. Артемова Л. Освічені жінки козацької доби //Дошкільне виховання.-1997,-№3.-С.6 - 7.
3. Лабур О. Виробляли й продавали шляхтянки, міщанки селянки.// Віче.-1999.-№3.-С.146 - 150.
4. Кузьмін Ю. Сповіщаю вашій високопревилебності. // Вільне слово. - 2000.- 2 лютого .- С.3
5. Кузьмін Ю. Як Гаврило став Габріелем і чим це завершилось опісля. // Вільне слово. - 2001 .-8 серпня,- С.4.
6. Попенко В., Бруяка О. Дубровиця - Заславль - Пересипниця. // Вільне Слово. -2001. - 20 листопада. - С. 2.
7. Козуля О. Жінки в історії України.-К.,1993.-С.41-42.
8. Ковальський М. Етюди з історії Острога. Нариси.-Острог.-1998.-С.35-80.
9. Поліщук Я. Берегиня нашого міста. // Сім днів. - 1994,- 10-16 травня. - С.2.
10. Луговий О. Визначне жіноцтво України. - К., 1993. - 397 с.
11. Ковальський М. Князі Острозькі просвітники XV - XX ст. - Острог. - 2000. - 480 с.
12. Велика Волинь. Матеріали міжнародної наукової краєзнавчої конференції. Жовтень, 1994. - Хмельницьк - Ізяслав - Шепетівка.
13. Історія міст і сіл України. Том Рівненська область. - К., 1973.
14. Полянська-Василенко Н. Історія України. - К., 1995, - Т. 1. - с. 499.
15. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині IX- XX ст. - Луцьк, 2002. - С. 47 - 54.

ЗНОСКИ

1 Кравченко А. Запорожці. Козацька наречена.-К.,1993,- С.224
2 Артемова Л. Освічені жінки козацької доби // Дошкільне виховання.-1997,-№3.-С.6
3 Артемова Л. Там само.
4 Артемова Л. Там само.
5 Артемова Л. Там само.
6 Лабур О. Виробляли й продавали шляхтянки, міщанки, селянки.//Віче.-1999.-№3.-С.149
7 Кузьмін Ю. Сповіщаю вашій високопревилебності. // Вільне слово. - 2000,- 2 лютого .- С.3
8 Кузьмін Ю. Як Гаврило став Габріелем і чим це завершилось опісля. // Вільне слово. - 2001.-8 серпня,- С.4
9 Попенко В., Бруяка О. Дубровиця - Заславль - Пересипниця. // Вільне Слово. -2001. - 20 листопада. - С.2
10 Попенко В., Бруяка О. Там само.
11 Козуля О. Жінки в історії України.-К.,1993.-С.42
12 Ковальський М. Етюди з історії Острога. Нариси.-Острог.-1998.-С.79
13 Поліщук Я. Берегиня нашого міста. // Сім днів. - 1994,- 10-16 травня. - С.2.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ Й РЕЛІГІЙНО-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ В ПОЛЕМІЧНОМУ ТВОРІ МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО «ВЕРИФІКАЦІЯ НЕВИННОСТІ...»

Бубенщиков В.В.

(м.Пуцьк)

До видатних українських письменників-полемістів кінця початку ХУІІ ст. належить Мелетій Смотрицький (1575-1633/4), життя й діяльність значною мірою були пов'язані з Волинню, точніше землями сучасної Рівенщини. Тут, в Острозі, він ймовірно народився, в цьому місті пройшли йогодитячі й молоді роки, тут він навчався у відомій на той час в Україні Острозькій слов'яно-греко-латинській академії. Також на Рівенщині, в Дерманському монастирі, пройшли останні роки його життя.

Коли ж заходить мова про багату творчу спадщину Мелетія Смотрицького, то переважно акцентується увага на такому його творі, як «Тренос...», що побачив світ у 1610 р. Дійсно, вказаний твір - це видатна пам'ятка української полемічної літератури. «Тренос...» свого часу викликав значний резонанс. Інтерес до нього зберігався й в наступні часи.